

Паішко Л. А.

Державний університет інформаційно-комунікаційних технологій

ЩОДО ОБОВ'ЯЗКОВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПРІОРИТЕТНИХ ЗАПОБІЖНИКІВ ДЕГУМАНІЗАЦІЇ ЦИФРОВІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

У статті обґрунтовано обов'язковість врахування пріоритетних запобіжників дегуманізації цифровізації Української держави, якими, на думку автора, є: цифровий гуманізм, цифровий людиноцентризм та цифрові права. Зазначено їхню особливу значимість для системи публічного управління. Наголошено на необхідності їх обов'язкового врахування в усіх трансформаційних процесах, що здійснюються на сучасному етапі функціонування Української держави. Визначено низку пріоритетних напрямів дослідження проблематики цифрового гуманізму зарубіжними та вітчизняними вченими. Виявлено, що наукові дослідження свідчать про обов'язковість одночасної реалізації двох процесів, а саме: по-перше, впровадження інформаційно-технологічних інновацій та змін та, по-друге, врахування цифрового гуманізму.

Сформульовано авторське визначення цих понять. Людиноцентризм цифрових трансформацій запропоновано розглядати як обов'язковий принцип не лише гарантування, а й дотримання, реалізації та забезпечення державою прав пересічних українців як споживачів наданих нею послуг в процесі здійснюваних нею цифрових трансформацій, нововведень та змін. Виявлено низку наукових підходів до визначення поняття цифровий гуманізм. Запропоновано авторське визначення цифрового гуманізму як процесу удосконалення якісних показників життя, захисту прав людини, формування адекватного інформаційно-цифрового портрету як сталого образу особистості, забезпечення цифровізації соціальної діяльності людини та її цифрових атрибутів внаслідок реалізації цифрових трансформацій.

Сформульовано висновки щодо актуалізації необхідності активного застосування таких пріоритетних запобіжників дегуманізації цифровізації Української держави, як: цифровий людиноцентризм, цифрові права та цифровий гуманізм.

Визначено основні напрями подальших наукових досліджень висвітленої у статті проблематики а саме: реалізація цифрового гуманізму в контексті мінімізації цифрового розриву та цифрової нерівності; механізми забезпечення цифрового гуманізму в діяльності органів публічної влади; механізми активізації пріоритетних запобіжників дегуманізації цифровізації Української держави.

Ключові слова: цифровізація держави, цифрові трансформації, цифровий людиноцентризм, цифрові права, цифровий гуманізм.

Постановка проблеми. Цифровізація держави неможлива без врахування тенденцій соціальної інформатизації. Їх врахування постає пріоритетом в контексті появи викликів дегуманізації у сферах, пов'язаних з використанням інформаційних технологій. Особливо це важливо для системи публічного управління на фоні появи небезпечних, на нашу думку, сучасних ідей та тенденцій, передусім, так званого трансгуманізму та постгуманізму. Засновані на заміщенні людиноцентризму техно- або космоцентризмом, вони позиціонують себе як новітні форми гуманізму, пов'язані з цифровізацією. Проте вони виступають різними формами структурної дегуманізації, оскільки базуються на відмові від врахування соціальних, культурних, духовних факторів існування людини як соціальної істоти. На думку при-

хильників дегуманізації, технології обумовлюють нівелювання ідеї людини, і вона стає повністю залежною від техніки [1].

Протидією таких небезпечних дегуманістичних ідей та тенденцій має стати цифровий гуманізм як основа усіх інформаційно-технологічних процесів, здійснюваних державою на сучасному етапі її функціонування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про зростаючу увагу зарубіжних науковців до вивчення проблематики цифрового гуманізму в контексті цифровізації суспільного простору. Так, заслуговують на увагу дослідження низки аспектів, а саме: етичні аспекти використання технологій у сучасному суспільстві (Д'Алессандро), етики використання технологій та їх вплив на суспільство та людські відносини (Ж. Вінтерс), ста-

тика та динаміка змін в економіці в контексті цифрової революції (Й. Рандерс), вплив технологій на культуру та суспільство (С. Леісенер), взаємодія між людьми та технологіями з погляду цифрового гуманізму (М. Кастельс), цифровий гуманізм та етичні аспекти взаємодії (Д. Зіттельман), шляхи підтримки гуманістичних цінностей у цифрову епоху (Л. Джокубайті) та інші.

Вітчизняні науковці також проводять дослідження у цій царині. Свідченням цього можуть слугувати основні напрями наукових розвідок, зокрема: європейські практики цифрового гуманізму у контексті глобальних викликів (В. Нікітенко, В. Воронкова, О. Тупахіна, О. Сорокіна); соціально-філософське обґрунтування цифрових прав людини як вираження цифрових атрибутів (О. Кивлюк, В. Воронкова, В. Нікітенко); досвід країн ЄС щодо еволюції від активно відповідального громадянства до цифрового в контексті критичного мислення (В. Воронкова, О. Кивлюк, Р. Андрюкайтене); цифрова трансформація освіти як тенденція розвитку освітніх реформ та процес соціальних і культурних змін, формування цифрових компетентностей в контексті викладання «цифрової гуманітаристики» (Н. Метеленко, В. Нікітенко, Г. Васильчук, Ю. Каганов, В. Воронкова); концепція цифрової трансформації як чинник підтримки сталого екологічного, соціального та економічного розвитку (В. Нікітенко, Н. Метеленко, О. Шапуров); доктринальні засади цифрових прав людини (Д. Белов), Бондаренко О. С., досвід ЄС та України щодо захисту цифрової особистості (М. Думчиков); праволюдський зміст сучасної цифрової стратегії ЄС (Н. Бочарова, О. Биков).

Наукові дослідження свідчать про увагу вчених до проблематики цифрового гуманізму. Проте відсутні дослідження щодо підходів до цифрового гуманізму, цифрового людиноцентризму та цифрових прав як пріоритетних запобіжників дегуманізації цифровізації Української держави.

Постановка завдання. Мета статті – обґрунтувати пріоритетну обов’язковість таких запобіжників дегуманізації цифровізації Української держави, як: цифровий гуманізм, цифровий людиноцентризм та цифрові права.

Виклад основного матеріалу. Одним із основних пріоритетів Української держави на сучасному такому непростому та складному етапі її функціонування постають здійснювані нею цифровізаційні трансформації та інновації. Українською реальністю сьогодення вже постає цифрова держава. Зрозуміло, що вона супроводжується

цифровізацією системи публічного управління. Її позитивні результати науковці логічно пов’язують з її основними вигодами для держави, громадян та державної служби та державних службовців, а саме:

- «для держави відбуваються зниження рівня витрат на загальнодержавні витрати ВВП; вбудовування даних у процеси ухвалення рішень, автоматичні алгоритми ухвалення рішень, принциповий реінжиніринг процесів, моніторинг ситуації в режимі реального часу;

- для громадян досягаються високий рівень задоволеності якістю надання державних і муніципальних послуг; підвищення швидкості та якості надання послуг і мінімізація очного контакту з держорганами; висока частка цифрових послуг, що надаються в проактивному режимі; персоналізація державних послуг;

- для державної служби спостерігаються розвиток цифрової культури (прийняття цифрової реальності, уміння в ній ефективно працювати, цифрові навички і персональний розвиток); формування єдиної цифрової платформи взаємодії для державних службовців, бізнесу й громадян; аналіз і штучний інтелект, що стануть помічниками для виконання рутинних операцій, фокусування державних службовців на висновках, а не на рутині» [2, с. 141–142].

Очевидно, що досягнення вищенаведених вигод можливе за умови людиноцентризму цифрових трансформацій. На нашу думку, він має розглядатися як основний принцип не лише гарантування, а й дотримання та реалізації державою прав пересічних українців як споживачів надаваних нею послуг та забезпечення пріоритетності людини в усіх процесах цифрових трансформацій, нововведень та змін.

Як свідчить проведений аналіз, існує низка наукових підходів до визначення поняття цифровий гуманізм, а саме: – це поєднання цифрових інновацій з гуманістичними цінностями (дотримання прав людини, гідності, рівності) та потребами людей; концепція, що визнає важливість поєднання цифрового прогресу з гуманістичними цінностями, захищає права та гідність людини в цифровому світі, сприяє розвитку цифрової культури та використанню цифрових технологій для покращення якості життя; результат безпрецедентного зближення нашої складної культурної спадщини і техніки, яка стала активним місцем спілкування; поєднання в собі таких двох основних аспектів, як: цифрові технології та гуманістичні цінності; процес служіння технологій для

покращення якості життя та добробуту людей, а не лише для досягнення технічних чи економічних цілей; процес підходу до технологій як до засобу досягнення таких гуманістичних цілей, як: захист прав людини, підвищення якості життя, розвиток культури та освіти, підтримка соціальної справедливості та рівності; процес важливості створення технологій, які враховують потреби та інтереси людей, і не порушують їхні права та свободи; етична розробка та використання технологій, захист приватності та безпеки даних, забезпечення доступності та інклюзивності цифрових продуктів та послуг для всіх користувачів, а також створення сприятливого та емпатичного цифрового середовища; процес просування діалогу щодо етичних питань, пов'язаних з використанням технологій; актуалізація відповідальності за наслідки своїх дій від розробників та користувачів; процес зменшення цифрової нерівності і забезпечення інклюзивного доступу до цифрових ресурсів; процес забезпечення зручності та ефективності, покращення якості життя, розвиток особистості та сприяння людському потенціалу внаслідок застосування цифрових трансформацій та інновацій та інші.

Цифровий гуманізм визначається нами як процес удосконалення якісних показників життя, захисту прав людини, формування адекватного інформаційно-цифрового портрету як сталого образу особистості, забезпечення цифровізації соціальної діяльності людини та її цифрових атрибутів внаслідок реалізації цифрових трансформацій технологій.

Ціннісна вага цифрового гуманізму оцінюється рівнем надання цифрових прав пересічним українцям. І це очевидно, адже саме вони виступають користувачами та споживачами пропонованих обов'язкових сучасних технологічних трансформацій та інновацій. Цифрові права нині – це етап в еволюції прав людини в інформаційному суспільстві. Їх виділення, осмислення, легалізація і визнання пов'язані з істотними і органічними соціальними трансформаціями на поточному етапі цифровізації держави. Необхідно зазначити, що пропозиції щодо змісту і систематизації цифрових прав висловлювалися і раніше та були зумовлені передусім актуалізацією ключових прав, які сьогодні належать до цифрових, передусім в контексті прав людини в мережі.

Проте особливої вагомості та важливості не лише для пересічного громадянина, а й передусім для сучасної держави вони набули з 2021 року. Відправною точкою у цьому процесі стало при-

йняття на рівні національного закону Хартії прав людини в цифрову епоху Португалією, яка голоувала у 2021 році в ЄС [3]. Завдяки їй, легалізація цифрових прав в європейському правовому просторі у цей період вийшла на рівень міжнародних декларацій, зокрема: Лісабонської декларації принципів цифрової демократії [4] та європейської декларації про цифрові права та принципи цифрового десятиліття [5]. Згідно з нею, цифровими правами та основними принципами цифрового десятиліття було визнано такі [6]:

- Людиноцентризм. Він передбачає: захист цифровими технологіями прав людей; підтримка демократії; забезпечення відповідальної та нешкідливої поведінки всіх учасників цифрових процесів; сприяння ЄС щодо поширення цих цінностей в усьому світі.

- Свобода вибору, що забезпечує: отримання людьми вигоди від справедливого онлайн-середовища; безпекова захищеність від незаконного та шкідливого вмісту; наявність повноважень в процесі взаємодії з новими технологіями, що розвиваються.

- Безпека та захист. Це передбачає: безпечність та надійність цифрового середовища; забезпеченість усіх користувачів, причому з дитинства до старості, відповідними можливостями та захистом.

- Солідарність та інклюзивність, що уможливить об'єднувальний, а не роз'єднувальний, характер технологій; наявність у кожної людини доступу до інтернету; здобуття цифрових навичок; отримання якісних цифрових публічних послуг; забезпечення справедливих умов праці.

- Співучасть. Вона передбачає: надання громадянам можливостей брати участь у демократичному процесі управління на всіх ієрархічних рівнях; забезпечення можливості громадянам контролювати свої персональні дані.

- Сталість. Її результатами має стати: підтримка цифровими пристроями сталого розвитку та екологічно чистого режиму; обізнаність людей про вплив їхніх технічних пристроїв на навколишнє середовище та енергоспоживання.

Крім того, у 2021 році Європейська Комісія розробила та запровадила у межах цифрового десятиліття Європи так званий Цифровий компас. Передбачається, що до 20230 року його розвиток буде відбуватися навколо чотирьох основних складових, а саме [6]:

1. Цифрові навички та висококваліфіковані спеціалісти з цифрових технологій: до 2030 року принаймні 80% всіх дорослих мають володіти

базовими цифровими навичками; в ЄС повинно бути фахівці в галузі ІКТ: 20 мільйонів + гендерна конвергенція.

2. Захищені та стійкі цифрові інфраструктури: до 2030 року гігабітний зв'язок для всіх домогосподарств ЄС; 5G для всіх населених пунктів; 20% світового виробництва передових та стійких напівпровідників; 10 000 кліматично нейтральних високо захищених крайових вузлів; мати перший комп'ютер із квантовим прискоренням.

3. Цифрова трансформація бізнесу: 75% компаній ЄС повинні користуватися послугами хмарних обчислень, великими даними та штучним інтелектом; більше 90% малих і середніх підприємств повинні досягти принаймні базового рівня цифрової інтенсивності.

4. Діджиталізація публічних послуг: основні публічні послуги – 100% онлайн; 100% доступ громадян до медичних карток; 80% громадян повинні використовувати електронне посвідчення особи (eID).

Крім цього, Європейська Комісія визначила алгоритм реалізації цифрових цілей ЄС до 2030 року. Він полягає у визначенні [6]: конкретних цілей та прогнозованих траєкторій; ефективної спільної структури управління для моніторингу прогресу та усунення недоліків; проєктів у кількох країнах, що об'єднують інвестиції ЄС, держав-членів та представників приватного сектору.

Нині науковці слушно обґрунтовують необхідність каталогізації цифрових прав та виділення таких її обов'язкових складових, як: основні принципи; основні права людини, що потребують уваги та гарантії; нові права, напрями гарантування; вимоги; основні позитивні зобов'язання держави.

Основні принципи: єдність європейських цінностей та поваги до прав людини offline і online, орієнтованість на людину, солідарність та інклюзивність, рівність та недискримінація, безпечність і надійність технологій, захищеність від маніпуляцій, технічний та мережевий нейтралітет.

Основні права людини, що потребують уваги та гарантії: право на приватність, право на свободу слова та інформації, право на свободу зібрань та асоціацій, авторське право та інші права інтелектуальної власності.

Нові права (нові по суті та нові прояви основних прав людини): право на доступ до Інтернету, право на цифрову освіту та розвиток цифрових навичок, право на цифрову ідентичність, право на кібербезпеку, право на захист від дезінформації, право на захист персональних даних, право

на доступ до цифрових державних послуг, право на свободу створення та захист контенту, право на цифрову спадщину (право на цифрову волю, право бути забутим).

Напрями гарантування: заборона обмеження доступу до Інтернету, захист окремих категорій осіб (дітей, осіб похилого віку, осіб з особливими потребами), захист прав споживачів цифрових послуг (права на цифрові платформи), доступ до ефективних засобів правового захисту прав у цифровому середовищі, заборона цензури, реалізація права на скаргу, доступність альтернативних форм вирішення спорів.

Вимоги і окремі акценти: позитивний вплив цифрових технологій на середовище існування людини (особисте, соціальне, екологічне), подолання цифрового розриву, зміцнення демократичних рамок для цифрової трансформації, важливість свободи вибору, участь у цифровому публічному просторі, повага до прав людини у сфері штучного інтелекту, захист від зловживання геолокацією, справедливі, здорові та безпечні умови праці, а також дотримання балансу між роботою та особистим життям у цифровому середовищі.

Основні позитивні зобов'язання держави: сприяння доступу до Інтернету і цифрових засобів та інструментів у різних контекстах (соціальному, економічному, технологічному, особистісному, безпековому, освітньому, організаційному); підтримка реалізації громадянами права на захист в цифровому середовищі; освітня та просвітницька підтримка щодо практичних навичок забезпечення безпеки в цифровому середовищі; сприяння доступності і зрозумілості політик конфіденційності, які цифрові платформи гарантують своїм користувачам; боротьба з крадіжками персональних даних і заохочування створення платформ з безпечними засобами електронної аутентифікації; сприяння механізмам підвищення безпеки та довіри до транзакцій у комерційній діяльності, особливо з точки зору захисту прав споживачів; забезпечення можливості реалізації законодавчо встановлених прав на демократичну участь через цифрові платформи чи інші цифрові засоби; дотримання Європейського плану дій проти дезінформації тощо» [6, с. 76–77].

Необхідно зазначити, що в системі цифрових прав надзвичайної пріоритетності нині набуває безпековий акцент. Така пріоритетність, і ми погоджуємося з науковцями, зумовлена істотними ризиками і загрозами створеними інформатизацією, досягнення якої часто-густо значно виперед-

жають базис їх соціального сприйняття і регулювання. Забезпечення і захист таких «безпечових» цифрових прав постає складним завданням. Його виконання вимагає не тільки власне забезпечувальної діяльності держави у консолідації з інститутами інформаційного суспільства, а й усіх аспектів еволюції самого суспільства – культурної, світоглядної, інтелектуальної [6, с. 77].

Висновки. Проведений аналіз дозволив сформулювати низку висновків, а саме:

Поява викликів дегуманізації у сферах, пов'язаних з використанням інформаційних технологій, актуалізує необхідність активного застосування пріоритетних запобіжників дегуманізації цифровізації Української держави. Ними ми визначили: цифровий людиноцентризм, цифрові права та цифровий гуманізм.

Наукові дослідження свідчать про обов'язковість одночасної реалізації двох про-

цесів, а саме: по-перше, впровадження інформаційно-технологічних інновацій та змін та, по-друге, врахування цифрового гуманізму.

Існує низка підходів до визначення та дослідження цифрового гуманізму. Це свідчить про його пріоритетність та обов'язковість в контексті проведення інформаційно-технологічних трансформацій, інновацій та змін, здійснюваних у межах сучасного процесу цифровізації Української держави.

Напрямами подальших досліджень піднятої у статті проблематики можуть стати такі наукові розвідки: реалізація цифрового гуманізму в контексті мінімізації цифрового розриву та цифрової нерівності; механізми забезпечення цифрового гуманізму в діяльності органів публічної влади; механізми активізації пріоритетних запобіжників дегуманізації цифровізації Української держави та інші.

Список літератури:

1. Braidotti R. The Posthuman. URL: <https://surl.lu/bpecar>
2. Нікітенко В., Метеленко Н., Шапуров О. Концепція цифрової трансформації як чинник підтримки сталого екологічного, соціального та економічного розвитку. *Humanities studies: Collection of Scientific Papers* / Ed.V. Voronkova. Zaporozhzhia: Helvetic, 2022. № 12 (89). P. 141–152.
3. Carta Portuguesa de Direitos Humanos na Era Digital. 2021. URL: <https://surl.li/kmvkig>
4. Digital democracy with a purpose. Lisbon declaration. 2022. URL: <https://www.lisbondeclaration.eu/>
5. Declaration on European Digital Rights and Principles. 2022. URL: <https://surl.li/bmjyen>
6. Лагута Л. Цифрове десятиліття Європи: цифрові цілі на період до 2030 року. URL: <https://oth.nlu.org.ua/?p=5622>
7. Тихомиров О. О. Каталог цифрових прав людини. *Scientific practice: modern and classical research methods*. May 26, 2023. Boston, USA. P. 76–78.

Pashko L. A. REGARDING THE MANDATORY USE OF PRIORITY SAFEGUARDS AGAINST THE DEHUMANIZATION OF THE DIGITALIZATION OF THE UKRAINIAN STATE

The article substantiates the necessity of taking into account the priority safeguards against the dehumanization of the digitalization of the Ukrainian state, which, in the author's opinion, are: digital humanism, digital humanism, and digital rights. Their special significance for the public administration system is noted. Their special significance for the public administration system is noted. The need for their mandatory consideration in all transformation processes taking place at the current stage of the functioning of the Ukrainian state is emphasized. A number of priority areas of research into the issues of digital humanism by foreign and domestic scientists have been identified. It has been found that scientific research indicates the necessity of the simultaneous implementation of two processes, namely: first, the introduction of information and technological innovations and changes and, second, the consideration of digital humanism.

The author's definition of these concepts is formulated. It is proposed to consider the human-centrism of digital transformations as an obligatory principle not only of guaranteeing, but also of observing, implementing and ensuring by the state the rights of ordinary Ukrainians as consumers of the services provided by it in the process of digital transformations, innovations and changes carried out by it. A number of scientific approaches to defining the concept of digital humanism have been identified. The author's definition of digital humanism is proposed as a process of improving the quality of life, protecting human rights, forming an adequate informational and digital portrait as a permanent image of a person, ensuring the digitalization of human social activity and its digital attributes as a result of the implementation of digital transformations.

Conclusions are formulated regarding the need to actively apply such priority safeguards against the dehumanization of the digitalization of the Ukrainian state as: digital anthropocentrism, digital rights, and digital humanism.

The main directions of further scientific research on the issues covered in the article have been identified, namely: the implementation of digital humanism in the context of minimizing the digital divide and digital inequality; mechanisms for ensuring digital humanism in the activities of public authorities; mechanisms for activating priority safeguards against the dehumanization of the digitalization of the Ukrainian state.

Key words: *digitalization of the state, digital transformations, digital anthropocentrism, digital rights, digital humanism.*